

ten, 9 aprīlī 1926. g. (2. gads) Iznāk piektdienās. Maksā 70 s.
AIZKULISES
 Lāčplēša ielā 24. Pasta kaste 904. Redakcijas tālrunis: 11



Divu rakstnieku un divu mācītāju dzīves traģēdija.

MAIJA KREKLE

Tumšā ziemas vakarā pa Liepājas molu gāja kāda sieviete. Vējš plosīja viņas apģērbu, sejā sitās slapjš sniegs, sajaukts ar jūras sāļo ūdeni. Sieviete drebošām rokām tinās mētelī, bet acīs asaras jaucās kopā ar slapjo sniegu. Prom, prom no visa – no vīra dusmām, no pazemojuma un kauna, no drauga nodevības! Rit ir viņas dzimšanas diena, bet šodien viņas dzīve beigsies. Viņai nekad nebūs 30 gadu. Uz saviem bērniem viņa raudzīsies no debesīm, tāpat jau pēdējā laikā tikai slepus varēja vērot viņus, slēpjoties aiz mājas stūra. Ja vien būtu debesis! Ja viņa tur varētu rast mieru, viņa, kas sacēlās pret Dieva nolikto kārtību... Tā gribējās būt godīgai. Krietnai un godīgai pret visiem.

Te nu ir ceļa gals. Dzimtā pilsēta, dzimtā jūra. Ardievu. Pēc brīža ledainais ūdens pārskalo molu. Tur neviena vairs nav. Tikai ziemeļu vējš un vētrāinā jūra.

1926. gada žurnāla "Aizkuleses" 14. numura vāks veltīts tābrīža skandalozākajiem notikumiem – divu rakstnieku un divu mācītāju dzīves traģēdijām. Centrā – Pāvils un Antonija Roziši, attēlu otrajā rindā – Arveds Švābe (pa kreisi), Līna Švābe (pa labi). Apakšējā rindā – nelaimīgās aizgājējas... Attēlu augšējā rindā – mācītājs Andrievs Niedra (pa kreisi). Viņš tikko bija atsvabināts no Centrālcietuma, kur izcietā sodu par valsts nodevību, un izraidīts mūža trimdā uz Vāciju. Latvijas patriots mācītājs Francis Trasuns (pa labi) pēc konflikta ar augstāko katoļu garīdzniecību, kas viņu izslēdza no baznīcas (starp citiem grēkiem apvainojot arī sakaros ar savu saimniecības vadītāju), pēkšņi bija miris ar sirdstrieku.

«..ko dieviem zagām neatļautā kārtā»

Pretmetu satikšanās

Kādā 1925. gada dienā latviešu rakstnieks Pāvils Rozītis savai sievai Antonijai uzdāvināja Annas Brigades grāmatu "Drebošas sirdis". Titullapā viņš ierakstīja: "Grāmatas virsraksts ir valdzinošs, un tādēļ, Antonij, pavērsimies saturā. Pāvils." Vai viņš zināja, ka jaunās sievietes sirds patiesi jau dreb aizliegta mīla pret citu vīrieti, vai arī, būdams zobgalīgs un ķircinošs pēc dabas, tikai tāpat vien amizējās?

Arveda Švābes un Pāvila Roziša ceļi krustojušies vairākkārt – viņi mācījušies brāļu Liepiņu privātajā progimnāzijā Valmierā, Rozītis gan bijis jaunākā klasē, pēc tam viņi ir kopā arī Maskavas Šaņavska tautas universitātē.

Pēc bēgļu gaitām atgriezušies Latvijā, abi studē jurisprudenci, Švābe darbojas Roziša rediģētajā žurnālā "Ritums", kura redakcija atrodas Rozišu dzīvoklī. Abu sievas studē Latvijas Universitātes Tautsaimniecības fakultātē, tā ka ģimeņu draudzība ir pašsaprotama un ļoti ilgi ideāla. Tik daudz kopīga, bet abi vīrieši ir pilnīgi pretmeti.

1888. gadā dzimušais Arveds Švābe, muižas vagona dēls, aktīvi piedalās 1905. gada revolūcijā, tikai savas nepilngadības dēļ izglābjas no nāves sodā, toties viņa tēvs tāpēc zaudē mājas un darbu. Mūžīgie konflikti ar tēvu liek Arvedam iet pašam savu, neatkarīgu ceļu – un arvien tālāk no mājām. Ar neatlaidību un pacietību ieguvus skolo-

tāja tiesības, viņš sāk strādāt Lēdurgā, pēc tam Rūjienā. Jauns, stalts, ar romantisku pagātni, vecāku nesaprasts un turklāt vēl dzejnieks – kas vēl vajadzīgs jaunai meitenei, lai iemilētos? Līna Marija Aure, viena no Rūjienas skolniecēm, pazaudē savu sirdi viņa dēļ. Neglābjami un uz visu mūžu.

Švābe vēlāk, gan sīkāk nepaskaidrojot, rakstīs: "1910./1911. mācības gads bij daudzējādā ziņā man likte-

**Sabiedrība mēlo,
ka abi rakstnieki
apmainījušies
sievām, tā gan
esot pierasts darīt
Amerikā, bet ne
Latvijā.**

nīgs, jo Rūjienā sāka tecēt pavediens, kas vai nu gaišos priecīgos metos, vai tumšos traģiskos mežglos vilkās cauri manam mūžam turpmākos posmos." Viņš aizbrauc uz Maskavu mācīties, bet meitene ir uzticīga un neatlaidīga, saviem vecākiem par lielām sirdsspēpēm un pret viņu gribu Līna panāk savu – 1914. gadā viņa apprecas ar Arvedu Švābi. Pirmo pasaules karu viņi pavada Tālajos Austrumos, kur Švābe strādā pasta vilcienā, turklāt daudz rakstot un pašizglītojoties, bet mājup atgriežas katrs

atsevišķi. Arveds, būdams Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes centrālā biroja loceklis un pēc tam sekretārs, tiek komandēts uz Parīzi un pēc tam uz Rīgu, kur jaunizveidotajā Latvijas valstī strādā Ārlietu ministrijā, kļūst par Satversmes sapulces deputātu no Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas. Šajā laikā viņš saraksta sonetus Petrarkas garā, kas veltīti kādai blondai dāmai, kuras vārdu viņš savā autobiogrāfijā neatklāj. Dāma ir precēta, viņa slimo ar tuberkulozi, bieži brauc uz sanatorijām, kur Švābe to apmeklē. "Tā bija neatļauta, bet toties dziļa un īsta mīlestība, kas turpinājās līdz manas sirdsdāmas nāvei," viņš raksta pēc divdesmit gadiem. Pēdējais šai mīlestībai veltītais dzelolis sarakstīts 1926. gadā un saucas "Nāve Davosā". Līna Marija Švābe atgriežas Latvijā 1920. gada jūnijā, neko nenojauzdama par vira jauno mīlestību. Viņi sāk kopīgu dzīvi namā Ģertrūdes un Akas ielas stūrī. Līna Marija studē tautsaimniecību, arī Arveds ir students, bet pirmos semestrus lekcijas apmeklē maz, jo ir aizņemts Satversmes sapulcē un arī Roziša rediģētajā mēnešrakstā "Ritums". Šai laikā viņš īpaši tuvinās Rozītīm, kuru raksturo šādi: "…daimonisks gars, asu prātu un sarkastisku valodu, bet citādi labs kollega un patīkams draugs. Tikai dzērumā kļūva neapvaldīts un kašķīgs – šai ziņā pilnīgs pretstats man un Ādolfam Ersam (.), kurus ieskurbušā stāvoklī

neviens nevarēja aizkainīt vai aizvainot." Sākot ar 1924. gada rudens semestri, vislielākā uzmanība tiek pievērsta studijām, lai pabeigtu universitāti. Kaut arī savā autobiogrāfijā Švābe raksta, ka laulība viņam šajā dzīves posmā jau sen izirusi, tomēr Švābes un Roziši saietas kā draugu ģimenes. Un 1925. gada pavasarī, pašā cerīnzienu laikā, viņi visi četri dodas liktenīgā izpīecies braucienā pa Gauju.

Dievinātā ģimene

Pāvilam Rozītīm atmiņas par savu vecāku laulību ir smagas, jo viņa tēvs pamehta savu māju un ģimeni, kad Pāvils vēl bija pavisam mazs. Grūtā lauku dzīve ir apņikusi tā, ka viņš apgalvo – visu labo viņam devusi tikai pilsēta. Maza auguma, bet ļoti apķērīgs, vienmēr rosīgs, domām bagāts, straujš un nesavaldīgs – tāds viņš dodas dzīvē, kurā grib sasniegt daudz. Agri sāk dzēlot, cenšas iegūt labu izglītību, piedzīvo pirmo nopietno mīlestību, kam veltīts dzeju krājums "Ziedu krūze", pēc tam – bēgļu gaitas Kaukāzā, Baku, kur dienās strādā Nobeļa naftas rūpniecībā, bet vakaros bauda dzīvi jaunu un skaistu sieviešu sabiedrībā. Viņa paraugus sieviešu iekarošanā ir Puškīns, vismaz šajā ziņā Rozītis ir lielā klasiķa cienīgs pēctecis.

Baku no dzimtās Liepājas kopā ar vecākiem ierodas arī deviņpadsmitgadīgā Antonija Pampe – skaidra, maiga, rimta jaunava ar Madonnas seju.

Viņa apbur dedzīgo siržu lauzēju tieši ar savu maigo un mierīgo dabu, tieši tāda sieviete atbilst Roziša ideālam. 1916. gadā viņi apprecas, 1917. gada augustā pasaulē ierodas Rozišu dēls Viestarts. 1918. gadā ģimene atgriežas Latvijā.

"Kāds aizceļodams Rozītis iekāpa vilcienā, ar baltu panāmu galvā un sarkanu rozi pogu caurumā, tāds atgriezies izkāpa Valkā," dzejnieku raksturo Ādolfs Erss.

Rozītīm pēc labi apmaksātā darba Baku nu jānodrošina ģimene ar rakstniecību un avižniecību. Būdam "Rītuma" un pēc tā bankrota "Latvju Kultūras" redaktors, pildīdams dažādus ierēdņa darbus, kā arī nesekmīgi studēdams Latvijas Universitātē jurisprudenci, viņš arī daudz un ražīgi raksta, savu laiku prasa arī saviesīgā dzīve. Tomēr ģimene viņam ir ļoti dārga, savu sievu viņš dievina, bērniem – Viestartam un 1922. gadā dzimušajai meitiņai Dzidrai Jordisai – ir gādīgs un miļš tēvs.

Kā viņš visu to paspēj? Nesaudzējot sevi un savu veselību, rakstot naktīs, nepārtraukti smēķējot, lai neaizmigtu, un no rīta lasot Antonijai priekšā uzrakstīto, lai gūtu pirmo vērtējumu. Rozišu ģimene visiem ir brīnīšķīgs paraugs – jauka, mīloša un milēta sieva, kura neapmierinās tikai ar sava vīra sievas statusu, bet vēl arī studē universitātē, dedzīgs un reizē rūpīgs un maigs vīrs, viņu abi skaistie, tiešām lielā mīlestībā radītie bērni – kā lai viņus neapskauz? Turklāt Roziši ir labi un sirsnīgi draugi, viņi palīdz gan tiem, kam nav naudas, – Linarda Laicena ģimenei, gan tiem, kam vajadzīgs morāls atbalsts, – Švābēm...

Liktenīgais brauciens

1925. gada pavasara draudzīgais izbrauciens ir iecerēts, lai atpūstos pēc nogurdinošās ziemas, lai atkal izjustu dabas un dzīves skaistumu.

Šajā braucienā Arveds Švābe pārāk dziļi ieskatās



Pāvils Rozītis.
20. gs. 20. gadi.

Antonijas acīs. Ja jau vēl septiņdesmit gados viņam esot piemītusi neatvairāma seksuālā pievilcība un vilinošs skatiens, tad, protams, trīsdesmit septiņu gadu vecumā viņš ir neatvairāms. Arveds pažēlojas par nesaprašanas ar sievu, par jūtu izsīkumu pret viņu.

Un Antonija, maigā mierinātāja, pamazām iedegas jaunā un spēcīgā kaislībā. Viņas vīrs ir un paliek mūžīgais zēns, kas, kaut arī pēc dabas pesimists, nepārtraukti joko un bauda dzīves priekus. Arveds Švābe – vīrišķīgs no matu galiņiem līdz papēžiem, nopietns, romantiski nelaimīgs, iededzies milā. Ilgi šaubījusies, Antonija nolemj aiziet no ģimenes un savu zēnu mainīt pret vīrieti.

Viegli viņai nav, jo jānodod gan draudzība, gan mīlestī-

bet ne Latvijā. Vēlāk gan tikai Antonija tiek saukta par abu vīru sievu, jo Līna sasirgst ar nerviem un no novembra dzīvo viena.

Antonija skumst pēc bērniem. Bieži viņu redz Lāčplēša ielas pagalmā, gaidot bērnus, lai kaut pa gabalu uz tiem paskatītos. Jaunā mīlestība nav atnesusi laimi, toties publisku nicinājumu un nopelumu gan. Arveds gatavojas beigt universitāti, daudz strādā. Turklāt – vēl jau nav mirusi blondā dāma, kas līdz pat savai nāvei Davosā saista viņa domas.

Antonijas ilgas pēc bērniem un senās, laimīgās dzīves aug augumā. Pārvarējusi bailes un kaunu, viņa lūdz atļauju atgriezties. Ko tad Pāvils? "Viņš runāja ar franciskāņu rāmumu, lēnām un maigi, gluži kā paziņodams kaut ko visai patīkamu, taču viņa žultainumu un asumu būtu apskauduši XIII gs. dominikāņu inkvizitori," – tā viņu raksturo Jānis Sudrabkalns. Droši vien arī šajā reizē viņš būs tā izturējies, gribēdams sodīt sievu par nodevību. Vai nu abi norunājuši, ka Antonija dosies uz Liepāju pie vecākiem, lai izšķirtos, ko darīt tālāk, vai arī viņa aizbraukusi uz turieni pati pēc sava prāta, bet kopš tā laika istaba Liepājā, Uliha ielā 18, ir Roziša kundzes mājas.

Dubulta tragēdija

29. janvāris ir Antonijas dzimšanas diena. Togad trīsdesmitā. 28. janvārī Pāvils Rozītis dodas pie viņas, lai vēlreiz izrunātos un varbūt sāktu jaunu un laimīgu dzīvi. Jau vilcienā viņš sastop Švābi. Abi apmetas vienā – Pēterpils – viesnīcā. Kad Rozītis ierodas pie Antonijas, Švābe jau priekšā. Noteik skaļa un gara izrunāšanās. Beidzot nolēmuši satikties vakarā, bet ne jau lai "apskatītu Liepāju", kā diplomātiski vēlāk rakstīs laikraksti. Rozītis dod sievai dažas stundas izlemšanai – vai nu viņš, vai Švābe. Pēcpusdienā ieradusies, viņi atrod zīmīti: "Abēdi mani Liepājā, bērniem

nesaki patiesību." Vēl tur ir divi laulības gredzeni, nauda, čemodāns ar drēbēm, grāmatām, lekciju pierakstiem un vēstulēm. Bet vēstulēs – nebeidzamas ilgas pēc bērniem, vēlēšanās atgriezties, sākt visu no jauna.

Tā kā liķis neatrodas, sāk izplatīties dažādas baumas. It kā viss nokārtojies, kundze atkal esot mājās vai arī aizbraukusi nezināmā virzienā... Par Antonijas nāvi neviens nerunā. Satraukums un cerība vieno arī senos draugus un sāncensus. Viņi abi bāli sēž kafējnicā pie viena galdīņa un smēķē cigārus, dodami atkal vielu nebeidzamām tenkām. Varbūt arī Līna Marija cer, ka viss nokārtosies. Antonija ir prom, varbūt Arveds atgriezies... Bet nē, viņš kārtu šķiršanos. 25. februāra vakarā viņš apmeklē sievu Ģertrūdes ielā 23 – 8, lai vēlreiz pārrunātu formalitātes. Švābe aiziet, neatstādams drūmajai sievietei nekādas cerības. 26. februāra rītā Līna Marija iet vannā, pēc tam atlaiž kalponi uz dažām stundām pastaigāties, paņēmu savu mauzera tipa revolveri, iekāpj gultā un iešauj sev tieši sirdī. Viņai bija tikai 31 gads, četrpadsmit no tiem bija ziedoti Arvedam Švābem. Par Līnu Švābi kā savu bijušo līdzstrādnieci sēro tikai "Rīgas Ziņu" redakcija. Citās avīzēs tikai policijas hronikā pavīd ziņa, ka nošāvusies rakstnieka Švābes sieva. Par to droši vien runā arī Preses ballē,



Arveds Švābe.
20. gs. 20. gadi.

kas notiek tūlīt otrā dienā un kam prese pievērsās daudz plašākā mērā.

1926. gada 4. aprīlis, kad jūra atdod Antoniju, ir viņas mazās meitiņas ceturtdzīmšanas diena. 16 verstis no Liepājas, uz dienvidiem no Jūrmalciema, tiek izskalots liķis ar stipri noberztu seju. Par baigo atradumu tiek informēts Rozītis. Nebūdamas īsti vesels, viņš tomēr dodas grūtajā ceļojumā un pārved mirušo sievu uz Liepāju. "Ko jūra atdeva, to saņem, sirds, bez naida..." Viņa izmisums tagad ir neapbrīkstāms. Arī Švābe ir gribējis doties ceļā, bet viņš ir tik smagi slim, ka draugi viņu nelaiž.

8. aprīļa "Kurzemes Vārda" pirmajā lappusē ir šāds sludinājums:

"28. janvārī traģiskā nāvē mirusi mūsu miļā, miļā māmiņa, mana miļā sieva

mušī Alma Frišmane. 1928. gadā viņa kļūst par Pāvila Rozīša kundzi un gādīgu viņa bērnu audzumāti. Alma dāvā vīram arī viņa mūža pēdējo lielo prieku – meitu Leviņu, kurai rakstnieka nāves dienā ir gads un četri mēneši.

Sarakstījis deviņus dzejoļu krājumus, desmit stāstu un noveļu krājumus, piecus romānus, uzcēlis māju, paveicis vēl daudzus gan radošus, gan ierēdnieciskus darbus, P. Rozītis mirst samērā jauns – 47 gadu vecumā. Straujā dzīve atnes arī strauju un negaidītu nāvi.

Arveds Švābe 1926. gadā pamet partiju, pārtrauc rakstnieka darbu un pabeidz jurisprudences studijas, kā arī saņem plauku par divām sievietēm nodarīto no Viktora Eglīša. Tikai drauga Sudrabkalna iejaukšanās paglābj no lielāka kautiņa.

Švābe kļūst par izcilu latviešu vēsturnieku, universitātes profesoru, Latviešu konversācijas vārdnīcas galveno redaktoru un arī trimdas Latvju enciklopēdijas redaktoru, saraksta daudzus lielus zinātniskus darbus.

Viņa personīgā dzīve bieži nonāk traģiskās pretrunās – 1934. gadā viņš vēlreiz kļūst atraitnis, zaudējot ilgstoši slimojošo jauno sievu Helmu.

Aizgājējas vietu ieņēmu vēl jaunāka sieviete – nelaiķes māsa Rudīte, kura drīz top pazīstama kā dzejniece Veronika Strēlerte. Šī laulība, ko Strēlerte uzskata par smagāko posmu savā dzīvē, izirst.

Vēlāk par Arveda Švābes sievu kļūst 1918. gadā dzimušā dzejniece Līja Kronberga. Švābe mirst pēc smagas slimības 1959. gada 20. augustā, dažas dienas pirms nāves pieņemot katoļticību.

Vairāk nekā astoņdesmit gadu pagājis kopš likteņa spēlēm, kas pārtrauca divu jaunu sieviešu dzīvi. Kas zina, kā viņas būtu dzīvojušas, ja būtu bijušas stiprākas... Abi vīrieši tādi bija – viens no viņiem dzīvoja ilgi, bet otrs – laimīgi. **MV**

Rozītis dod sievai dažas stundas izlemšanai – vai nu viņš, vai Švābe. Pēcpusdienā ieradušies, viņi atrod zīmīti: "Apbedī mani Liepājā, bērniem nesaki patiesību."

un neaizmirstamais draugs darbā un dzīvē Antonija Rozīt, dzim. Pampe. Dzimuši 29. janvārī 1896. gadā. Apglabāšana šodien plkst. 15 Ziemeļu kapos no kapličas. Jūra atdeva 4. aprīlī. Tevi gaišā piemiņā paturēsim – Dzidra, Viestarts un Pāvils."

Paličēji. Vai viņi bija stiprāki?

Pāvils viņu patur piemiņā, sēru dienās brauc uz Liepāju, ilgi staigā gar jūru, apciemo sievu kapos. Bet dzīve un saimniecība prasa savu. "Pēdējā Bridi", kur P. Rozītis ir redaktors, strādā jauna mašīnrakstītāja ar Bulduru dārzkopības skolas diplomu – 1903. gadā dzi-